

Ignatiaans charisma: fragmenten voor een geestelijke vorming

■ Mark Rotsaert S.J.

Enige wezenlijke elementen van een geestelijke vorming vanuit het ignatiaans charisma worden in dit artikel beschreven. Ze geven aan, wat een hedendaagse vorm zou kunnen zijn om "de zielen te helpen".

Een rode draad in het leven van Ignatius van Loyola is ongetwijfeld het helpen van de zielen, *ayudar a las animas*, zoals hij dat zelf uitdrukt in zijn geschriften. Het wordt de leidraad in het Verhaal van de Pelgrim vanaf Ignatius' verblijf in Manresa. Inderdaad, zijn spiritualiteit zal zich structureren vanuit dit fundamenteel gegeven. Maar de hulp die Ignatius mensen aanreikt staat in nauw verband met Gods werk in hem. De wijze waarop God hem geraakt heeft, maar evenzeer de manier waarop Ignatius zich bewust is geworden van Gods werk in hem, zijn nauw verbonden met de wijze waarop Ignatius, geleidelijk aan, mensen is gaan helpen.

Ignatius leefde in een tijd waarin de ethische oriëntaties niet langer die van de Middeleeuwen waren. De sociale verbanden met hun feodale structuur vallen uiteen en de kerk staat steeds minder in het centrum van de stad van de mens. Een nieuw tijdperk breekt aan. De Renaissance is aangebroken. Het is een brede beweging vertrekkend vanuit het Italië van de XIIIde eeuw, die zich snel over het grootste deel van West-, Centraal- en Noord-Europa verspreidt. Pas op het einde van de XVde eeuw en in het begin van de XVIde eeuw komt Spanje aan de beurt, precies de jaren dat Ignatius in Spanje verblijft (1491-1522/1524-1527). De mens komt meer en meer in het midden te staan van zijn eigen denken. Het humanisme wordt geboren. De mens zal zelf beslissen welke keuzes zijn leven zin en samenhang geven. Door keuzes te maken zal hij de weg vinden die hij moet gaan. Niets kan de ervaring vervangen. In die tijd ook ontstaan de moderne wetenschappen, wetenschappen die proefondervindelijk hun wetten vinden.

Je innerlijke bewegingen aanvoelen en begrijpen

De tijd waarin Ignatius leeft is een tijd waarin de oude waarden het niet langer doen en tegelijk is het een tijd

waarin een veelheid aan nieuwe mogelijkheden zich aandient (denken we slechts aan de ontdekking van "nieuwe werelden" en aan de plaats van Spanje op de nieuwe wereldkaart). In die nieuwe situatie van keuzemogelijkheden zal Ignatius het antwoord in zichzelf vinden. Inderdaad, de oorspronkelijkheid van de Geestelijke Oefeningen ligt niet op het vlak van meditatietechnieken of gebedspraktijken. Ignatius neemt gewoon over wat hij in oude bronnen uit de Middeleeuwen vindt. Ook voor Ignatius is het luisteren naar het Woord Gods, volgens methoden die de geestelijke traditie steeds verder verfijnd en verdiept heeft, het vertrekpunt van een zoektocht die tot een goede en gelukkige keuze leidt.

De oorspronkelijkheid van Ignatius ligt in een soort tweede beweging, namelijk "je innerlijke bewegingen leren aanvoelen en begrijpen(GO 313)". De terugblik op het gebed is een sleutelement in de dynamiek van de Geestelijke Oefeningen. Het komt er op aan gevoelig te worden voor wat het luisteren naar het Woord in mij teweegbrengt, of beter nog: gevoelig worden voor de sporen die de Geest in mijn diepere affectiviteit nalaat: vrede, vreugde, vertrouwen, innerlijke rust, moed, enz. of integendeel, onrust, droefheid, wantrouwen, ontmoediging. De motor in de Geestelijke Oefeningen is onze diepere affectiviteit, onze diepere bewogenheid. De terugblik op het gebed is een geestelijke oefening die je helpt Gods aanwezigheid in je gebed te ontdekken. Onderscheiden welk woord uit de Schrift je altijd opnieuw vreugde en dankbaarheid geeft, helpt je je eigen weg te vinden. In dit soort onderscheiden is een goede gids volgens Ignatius onontbeerlijk.

De terugblik is een belangrijk element in de ignatianaanse spiritualiteit. Maar er is niet slechts de terugblik op het gebed, belangrijker nog is de terugblik op de dag, het gewetensonderzoek of levensgebed. De terugblik - zowel op het gebed als op de dag - is niet eerst en vooral een methode om je te verbeteren, om je steeds maar te beteren. En ook al helpt de terugblik je vooruitgang te maken in het gebed of in je manier van leven, de terugblik is nooit alleen maar op jezelf gericht, maar veeleer op die Onbekende die met je gaat. En wanneer Ignatius zijn leven vertelt in Het Verhaal van de Pelgrim dan gaat het ook daar om een geestelijke terugblik. En hoe vol concrete feiten zijn levensverhaal ook is, de bedoeling van zijn verhaal is te laten zien hoe God hem geleid heeft door zoveel wederwaardigheden.

De mens op zoek naar God begeleiden

Wie vandaag op zoek is naar God, is natuurlijk niet meer de mens die Ignatius voor zich had. Toch blijkt uit de vraag naar ignatiaanse spiritualiteit dat die spiritualiteit nog altijd bij machte is om op zinvragen van onze tijdgenoten een antwoord te bieden. Aan de basis van het ignatiaanse charisma is er nog steeds dat inwendige vuur van Ignatius: het helpen van de zielen. De godservaring die Ignatius te beurt valt bij het lezen en mediteren van het leven van Jezus, geeft hem als het ware een innerlijk kompas die hem een richting aangeeft in zijn zoektocht naar zin en samenhang in zijn leven. De manier waarop God hem geraakt had, maar ook de wijze waarop Ignatius zich bewust werd van Gods aanwezigheid in hem, zijn een hulp gebleken voor andere mensen op zoek naar zin en samenhang.

Mensen helpen om ook vandaag een echte geestelijke ervaring op te doen, kan ook in onze tijd een manier zijn om mensen te helpen, *ayudar a las animas*. Ook in onze tijd zijn mensen op zoek naar vaste waarden, naar duurzame geestelijk ervaring. Het komt er op aan de mens van vandaag te helpen ontdekken dat er méér is dan hij zelf (in zichzelf)! Onze cultuur is vol van psychologische en psychosociale wetmatigheden, maar vindt de moderne mens daarin niet alleen een weg om zichzelf beter begrijpen, maar ook een weg om boven zichzelf te worden uitgetild, om zichzelf te openen voor een Ander die hem liefheeft en oproept?

Een regelmatige terugblik kan een stap zijn naar een geestelijk leven. Uiteraard moet er iets zijn om op terug te blikken! Ignatius leert ons hoezeer een uiterlijk én innerlijk kader een geestelijke ervaring mogelijk maken, zonder ze echter eigenhandig te creëren. De hedendaagse mens uitnodigen om stilte te ervaren lijkt al een hele uitdaging. Voor velen is het een ontdekking. Je leeg maken van een overvloed aan informatie om tot je eigen wortels te komen. Hoeveel informatie vergroten niet de eenzaamheid en de onmacht van de mens? Leren je lichaam - zonder dat is geen geestelijke ervaring mogelijk (is)- te respecteren en te beleven. Het zijn allemaal houdingen die Ignatius verwoordt in een aantal aantekeningen en toelichtingen in zijn Geestelijke Oefeningen. Hij voegt er wel aan toe dat de innerlijke houding altijd belangrijker is dan de uiterlijke middelen die ten dienste staan van wie aan het werk wil gaan met geestelijk leven.

Toch zijn er in het geestelijk leven geen kant en klare oplossingen. Altijd opnieuw moeten de suggesties worden aangepast aan deze concrete mens, altijd opnieuw zal het juiste evenwicht moeten worden gezocht. Ignatius is een geestelijk meester vol wijsheid. Wat van belang is, is niet dat je het laatste boek over het gebed leest, maar dat je je

daadwerkelijk aan het bidden zet. Niets kan deze ervaring vervangen, hoe onvolmaakt ze ook mag zijn. Het is vanuit deze ervaring dat een terugblik mogelijk wordt. Ook hier moet worden gezegd dat de hulp van een ervaren gids met gezond verstand zeker geen luxe is.

De ander die mij oproept

Het zou een vergissing zijn te denken dat het ignatiaanse charisma zich uitsluitend op het geestelijke vlak zou bewegen. De ignatiaanse spiritualiteit is een spiritualiteit van de incarnatie, van het vleesgeworden Woord. Het ignatiaans charisma is apostolisch - in wezen. De Geestelijke Oefeningen eindigen met het verlangen om in alles God lief te hebben en te dienen, *En todo amar y servir*. Ze bereiden ons voor om op een bepaalde manier te leven: wat de leidraad was in het leven van Jezus - liefhebben en dienen - wordt de leidraad van wie geroepen is om gezelschap van Jezus te zijn - Hem achterna.

De Geestelijke Oefeningen willen ons vertrouwd maken met de intimiteit van Jezus - zijn intimiteit met de Vader - ze laten ons, uur na uur, beschouwen hoe Jezus de liefde van zijn Vader voor elke mens verkondigt en doorleeft, tot het uiterste toe. Ze roepen ons op tot een leven in dienende liefde. Het doen van de Geestelijke Oefeningen is in de ogen van Ignatius niet een of andere heiligmakende oefening, het is veeleer een voorbereiding op een liefde in dienst aan anderen. Uit zijn brieven blijkt dat Ignatius verlangde dat men de volledige Geestelijke Oefeningen zou geven aan jonge mensen die nog geen levenskeuze hadden gedaan - misschien zaten daar goede kandidaten tussen voor de Sociëteit van Jezus - maar ook aan mensen die reeds een levenskeuze hadden gedaan, maar die in staat zouden zijn om, dankzij de Geestelijke Oefeningen, apostolische multiplicatoren te worden, in staat lief te hebben en te dienen in navolging van de arme en nederige Heer.

De dienst aan de armen is in het leven van Ignatius aanwezig vanaf Manresa tot en met in Rome. Te Rome dicteert hij in 1547 een brief aan zijn secretaris Juan de Polanco gericht aan de jezuïeten te Padua. Hij heeft het er over de armen en de armoede. Eén zin uit deze brief is beroemd geworden: "De vriendschap met de armen maakt je tot vriend van de eeuwige Koning!" Wellicht biedt Ignatius ons hier een spoor aan dat vele godzoekers vandaag aanvoelen. De oproep die van de ander uitgaat kan zo sterk zijn dat het antwoord op die oproep een weg van vermenschelijking wordt. En is die weg van vermenschelijking niet reeds een weg van vergoddelijking?

God reeds aan het werk

In de belangrijke teksten van de laatste Algemene Vergadering van de Sociëteit van Jezus in 1995 (Dienaars van Christus' zending, Onze zending en de rechtvaardigheid, Onze zending en de cultuur, Onze zending en de interreligieuze dialoog) is er één rode draad: vooraleer God bij de mensen te brengen, vooraleer Jezus Christus te verkondigen aan de wereld, trachten we Gods aanwezigheid in onze wereld ontdekken. God is er al aan het werk, lang voordat wij eraan beginnen. Door deze teksten zo te schrijven zijn de jezuiteten trouw gebleven aan wat Ignatius hun heeft nagelaten. De ignatiaanse spiritualiteit is nog altijd een spiritualiteit van de incarnatie.

Het is vandaag een wezenlijk element van (een) geestelijke vorming vanuit het ignatiaans charisma om onze medemens te helpen terug te blikken op zijn in-de-wereld-zijn, zijn toebehoren-tot-de-wereld, hem te helpen terug te blikken op de dienst aan anderen - vooral aan de armen. De terugblik op onze inzet voor anderen wil een hulp zijn om wat verborgen is in de ander en in onze wereld te ontsluiëren. Die terugblik zal de kwaliteit van onze inzet in de wereld verhogen en uitmonden in de ontdekking van een verborgen God die zich openbaart. Het is de mens op zoek naar God begeleiden.

Mensen begeleiden om God te ontdekken aan het werk in anderen, in de cultuur, in onze wereld die de indruk geeft het zonder God te kunnen stellen, mensen helpen om te onderscheiden waar de Geest aan het werk is in hun eigen innerlijke bewegingen, het is een dynamiek die duidelijk ingaat op een verlangen van vele zoekende mensen. Wie ernstig neemt wat er zich in de diepste innerlijkheid van elke mens afspeelt alsook in onze wereld, wordt uitgenodigd om een stap verder te zetten, naar iets wat verder ligt, iets wat groter is. Door in te gaan op wat er ten diepste in ons leeft, creëren we een ruimte waar we ons in bezit kunnen laten nemen door de Onzichtbare, de Onnoembare. De Onzichtbare die we geleidelijk aan leren herkennen in de ander die dan mijn broeder wordt, mijn zuster. Toch houdt de geestelijke vorming vanuit het ignatiaans charisma hier niet mee op.

Voor meer communio in de Kerk

God leren onderscheiden in je leven en in onze wereld kan slechts in waarheid gebeuren wanneer we leven in verbondenheid met de Kerk. Voor Ignatius staat dit als een paal boven water. Voor onze tijd lijkt dit soms een groot obstakel te zijn. In een programma van geestelijke vorming gaat het er niet om

iedereen in te lijven in de zienswijze en de praktijken van de Kerk. Elk ongezonder proselitisme staat ver van het ignatiaans charisma.

Het komt er op aan nog dieper in te gaan op wat we innerlijk beleven, op onze inzet voor anderen en voor onze wereld, totdat we ontdekken dat we ten diepste met de anderen verbonden zijn. Ik ben niet de enige die op zoek is naar zin en samenhang. En de arme en nederige Heer achterna gaan is tegelijk heel persoonlijk en gemeenschapsstichtend - is ontdekken dat we in verbondenheid leven met anderen, het is de ervaring opdoen van kerk-zijn. Christus volgen op zijn weg - christen zijn, kan niet zonder de overgang van het "ik" naar het "wij". Alleen al de nadruk die Ignatius in zijn Geestelijke Oefeningen legt op de rol van de begeleider bevestigt dit. Ik laat me begeleiden door een ander aan wie ik tijdens die Geestelijke Oefeningen het gezag geef van een ervaren gids. De begeleider vertegenwoordigt in zekere zin de kerkelijke gemeenschap.

De overgang van het "ik" naar het "wij" opent ons voor het mysterie van de Kerk. Vaak zal dit de weg zijn die zal moeten worden afgelegd na de Geestelijke Oefeningen. Hoe zal ik mijn keuze Hem achterna gestalte geven in onze wereld en in de Kerk van Jezus Christus? Een spiritualiteit van de incarnatie, ten einde toe. Zo'n spiritualiteit beleven is aanvaarden dat er spanningen kunnen zijn tussen onze ervaring gedreven te zijn door de Geest en de loyaliteit tegenover de Kerk. Ignatius heeft die spanning op verschillende momenten in zijn leven doorleefd. Nooit heeft hij het opgegeven te zoeken hoe de Geest die hem innerlijk leidde dezelfde Geest kon zijn die de Kerk leidde. Zijn vertrouwelijke omgang met God heeft hem geholpen om deze zoektocht te beleven in innerlijke rust. Is dit niet de kracht van de ignatiaanse spiritualiteit: dat ze ons in staat stelt om in innerlijke rust die spanning te beleven tussen de Geest die ons doet leven Christus achterna en de Geest die ons doet leven in verbondenheid met de Kerk van Jezus Christus? In vrede blijven temidden van de spanningen die van onze tijd zijn, dat is ignatiaans.

Het vertrekpunt van een geestelijke vorming vanuit het ignatiaans charisma bestaat erin een geestelijke ervaring op te roepen. Daarna zal moeten worden nagegaan of die ervaring, hoe onvolmaakt ook, het begin kan zijn van een geestelijk leven. Alleen de geestelijke ervaring kan een geestelijk leven teweegbrengen. Te veel woorden zouden vandaag wel eens een geestelijke vorming kunnen bemoeilijken: versleten woorden of woorden die dragers zijn van een spiritualiteit die niet meer overeen komt met wat mensen vandaag beleven.

Toch is het van belang om bij elke stap in zo'n vorming een taal te gebruiken, die bij machte is de geestelijke ervaring van iemand op zoek naar zin, op zoek naar God, verstaanbaar te maken. Zonder deze bekrachtiging door een intellectuele reflectie, zal een geestelijke ervaring steeds weer het gevaar lopen in een spiritualisme te vervallen dat niets meer te maken heeft met het ignatiaans charisma.